

Összeállította: Tóth Beatrix

Ötletek a fogalmazás tanításához

1. Közös írás

Az írás folyamatában alapvetően megkülönböztethetünk kétféle tevékenységet: a szöveg létrehozását, megfogalmazását, valamint annak leírását, rögzítését. Az utóbbihoz szükséges készségek (írás, helyesírás) eszköz szintű használatának kialakítása évekig tartó folyamat. Ha azonban a tanár vállalja az íródeák szerepét, a gyerekek már az első iskolaévben is szerezhetnek tapasztalatokat az írásbeli szövegalkotással kapcsolatban, mégpedig a fő feladatra, a mondandó megfogalmazására összpontosítva. Részt vehetnek olyan érdekes, igényes szövegek létrehozásában, amelyek megírására egyedül még nem volnának képesek. Közben megismerhetik az írásfolyamat különböző fázisait, a tervezés legfontosabb teendőit, módszereit, a szövegalkotás műfaji, szerkesztési, stilisztikai, nyelvi és kommunikációs normáit.

A közös írás alapja, kiindulópontja eleinte egy közösen olvasott vagy meghallgatott szöveg, amelyből felhasználhatók gondolatok, szavak, szerkezetek vagy éppen helyesírási tapasztalatok.

A tanító kérdésekkel irányítja a gyerekek tevékenységét, közben bemutatja, modellezi a fogalmazás legkülönbözőbb tevékenységeit a szavak rögzítésétől, az írásjelek használatától a piszkozatíráson át az ellenőrző olvasásig, a javításig. Fontos feladata, hogy megértesse a gyerekekkel: a fogalmazás során mindig vissza-vissza lehet térni a szöveghez, hogy finomítsák, bővítsék azt. El kell érnie, hogy a gyerekek továbbfejlesszék, árnyalják gondolataikat, ötleteiket. Közben a rögzítés során felmerülő problémák megoldására is mintát kell adnia (írás, helyesírás).

A gyerekek dolga az, hogy ötleteikkel, gondolataikkal hozzájáruljanak a közös fogalmazáshoz. Vegyenek részt az egyes ötletek megbeszélésében, értékelésében. Használják fel olvasási tapasztalataikat a szövegalkotás során. Öntsék rendezett, szerkesztett formába gondolataikat. Tegyenek javaslatokat a szöveg javítására, finomítására – tekintettel a közönségre.

Az írás előtti tervezési szakaszban gyerekek a tanító kérdései segítségével felidézik, hogy melyek voltak az olvasott szöveg legfontosabb elemei: helyszín, idő, szereplők, probléma, cselekmény, megoldás. Ezt követően abban kell egyezsége jutni, hogy mi lesz a közös fogalmazás témája: ugyanazon probléma és megoldása egy másik szereplő szemszögéből, vagy egy új szereplőt mesélnek a történetbe, vagy kicserélik a történet egy vagy több elemét. Ha sikerült eldönteni, hogy kik lesznek a szereplők, hol és mikor fog játszódni a történet, mi okozza benne a bonyodalmat, melyek lesznek a fő események, és mi lesz a megoldás, azt is tisztázni kell: kiknek írják fogalmazásukat, ki a közönség: ők maguk, kisebb gyerekek, szülők, a történet egyik szereplője stb.

Miután mindezeket megbeszélték, kezdődhet a szöveg megalkotása és leírása. A tanító főleg kérdez, biztat és ír. Időnként megáll, újraolvassa, amit leírt, majd megkérdezi: értelmes-e, jó-e, hol kellene valamit változtatni, bővíteni. Jeleket tesz azokra a helyekre, ahol később majd változtatni kell, emlékeztető szavakat jegyez fel a majdani betoldásokkal, javításokkal kapcsolatban.

Az első szövegváltozat elkészülte után következik az újraolvasás, aztán a javítás, átdolgozás a célból, hogy a szöveg minél pontosabb és hatásosabb legyen, megfeleljen az írás céljának és közönségének. Ellenőrizni kell a nyelvhelyességet és a helyesírást is. A folyamat az elkészült mű bemutatásával zárul: felolvassák hangosan, leírják a végső szövegváltozatot papírra (kezdetben a tanító számítógépbe írhatja és kinyomtathatja), és kiteszik a falijútságra, publikálják az osztályújságban, könyvben stb.

Liz Fisher, Ian Helditsh, Steve Haworth: Teaching of Initial Literacy. Kézirat

Robert Fisher: Hogyan tanítsuk gyermekeinket gondolkodni? Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999.

2. Kötetlen írás

Az tanítási órák bármely részében használható technika. Az írás eszköz szintű alkalmazására épül. Célja a gondolkodás elősegítése, támogatása egy bizonyos témával kapcsolatban. Lényege, hogy a tanulók összefüggően, folyamatosan, megállás nélkül írjanak a tanár által megadott időn (három, öt vagy éppen tíz percen) keresztül. Nem kell feltétlenül teljes mondatokban fogalmazniuk, pláne szöveget alkotniuk. Egy-egy szó, szó szerkezet vagy grafikus jel is alkalmas arra, hogy egy adott gondolatot megjelenítsen.

Az előzetes tudás aktivizálását, a mondanivaló összegyűjtését, a kíváncsiság felébresztését és a vizsgáldóság céljának a kijelölését éppúgy szolgálhatja, mint a tapasztalatok összegzését, a reflektálást, a tanultakról alkotott egyéni vélemény vagy a felmerült megválaszolatlan kérdések lejegyzését. Az írást a gondolatok páros, csoportos vagy frontális megosztása követi.

Az ilyen típusú írásokat a tanítónak nem kell beszédenie és javítania. A diák saját magának ír, önmagával folytat párbeszédet: a gondolatok felszínre hozására összpontosít, ezért az írás egyfajta pizkozatnak tekintendő, amiből nem feltétlenül lesz átdolgozott, letisztázott szöveg.

Meredith, Kurt – Steel, Jeannie – Temple, Charles: A teljes tantervre kiterjeszhető kritikai gondolkodás elméleti kerete. Az RWCT-projekt számára készült tankönyv I.

3. Napló (Gondolmányfüzet)

Jó, ha a gyerekeknek van egy külön füzetük arra a célra, hogy a feljegyezzék a gondolataikat, pl. az olvasmányokkal, tanulmányaikkal kapcsolatban, vagy éppen azokkal a kérdésekkel, problémákkal összefüggésben, amelyek aktuálisan foglalkoztatják őket. Ebbe írhatnak az órák alatt, ha pl. kötetlen írás a feladatuk, vagy ha rögzíteni akarják kérdéseiket, reflexióikat, végiggondolásra, megírásra érdemes témaötleteiket. Feljegyzéseik segíthetik őket egy adott témával kapcsolatos ismereteik összegyűjtésében, gondolataik későbbi kibontásában, finomításában, árnyalásában és persze megosztásában is. Az írás célja ezekben az esetekben a gondolkodás és a tanulás, valamint a társakkal, esetleg a tanítóval való interakció elősegítése, támogatása.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

4. Saját könyv

A különböző alternatív pedagógiai programok – pl. a Montessori-, a Freinet-, a Waldorf- vagy a Lépésről lépésre program – népszerű eljárása, ami lehetővé teszi, hogy a gyerekek az olvasás-írás tanulásának kezdetétől átéljék, megtapasztalják a nyelv írásbeli használatának valóságos kommunikációs funkcióját. Élményeiket, gondolataikat, megszerzett ismereteiket papírra vetik, hogy másokkal is megoszthassák őket.

Kezdetben a saját könyvek mindössze néhány lapból állnak, és főleg rajzokat tartalmaznak. A tanító, miután elbeszélget a gyerekekkel a rajzaikról, leír egy-egy szót, kifejezést vagy mondatot a rajzok mellé. Ez közvetlen tapasztalat a gyerekek számára arról, hogy gondolataikat nem csak rajzban, hanem betűk segítségével is közölhetik másokkal. Később – ahogy a tanulók előrehaladnak a betűvetés tudományának elsajátításában – már maguk készítik a képaláírásokat is, sőt könyveikben egyre több lesz írott anyag a képek, rajzok mellett.

A könyvek témája bármi lehet, ami a gyereket érdekli, foglalkoztatja: a kistestvér születése éppúgy, mint a bálnak, egy saját mese éppúgy, mint a babcsíráztatás. A könyvek készülhetnek kézzel írással, de számítógéppel is, bármilyen technikával lehet őket díszíteni, pl. be lehet ragasztani képeket vagy préselt növényeket stb.

A projektmódszer alkalmazása során kiváló alkalom nyílik saját könyvek készítésére. Az osztálynak lehet saját kiadója, melynek nevét minden egyes kiadványon fel is tüntetik. Az elkészült könyveket a gyerekek bemutathatják társaiknak, szüleiknek, elhelyezhetik őket az osztálykönyvtárban.

Hunyadi Györgyné (szerk.): Lépésről lépésre iskolai program. I. kötet. OPKM Budapest, 1998.

5. Írósarok

A terem egyik sarkába állítsunk be egy asztalt! Helyezzünk el rajta különböző sima és vonalazott, fehér és színes papírokat, színes ceruzákat, filctollakat, egyéb anyagokat, pl. fonalat, madártollat stb., amelyek előhívják a gyerekek kreativitását, s alkotásra ösztönzik őket. Célszerű a gyerekeket is megkérdezni, mire lehet szükségük még, ha könyvet akarnak írni. Remek ötleteik lesznek. Jó, ha van az írósarok közelében egy ún. ötletdoboz, amely segíti a gyerekeket a témaválasztásban témakártyákkal, esetleg néhány kezdő mondattal, érdekes, gondolatébresztő képekkel, fotókkal. Bármivel, ami bátorítja az írást. A könyv lehet mindössze 2 oldalas, de akár 5 is. Nem a terjedelem a fontos, hanem az írással kapcsolatos pozitív attitűd.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

6. A kabala naplója

A módszer ahhoz kötődik, hogy az osztálynak van egy kedvenc játékállatkája, ami lehet egy maci, egy kutya, cica, nyuszi vagy bármi más. A lényeg, hogy a gyerekek kötődjenek ehhez a figurához. (A tanítónők első osztályban gyakran teszik játékosná a tanítást azáltal, hogy az ilyen kis figurákat „bevonják” a munkába, a nevükben beszélgetnek tanítványaikkal, történeteket mesélnek, mulatságos hibákat követnek el, hogy a gyerekek kijavíthassák őket stb.) Ezt az osztály kedvence állatkát minden hétvégén más kisdíák viheti haza a naplójával együtt, s le kell írnia röviden az állatka nevében, hogy mi történt vele a vendégség alatt.

Varga Éva budapesti tanító (Lépésről lépésre iskolai program)

7. Hogy végződik?

Olvassunk fel egy rövid, érdekes történetet, de hagyjuk abba a tetőpontnál! Ezután kérjük meg a gyerekeket, hogy fejezzék be néhány mondattal a történetet! A gyerekek felolvassák az osztálynak, amit írtak, majd eldöntik, melyik befejezés volt a legjobb, legötletesebb. A győztes díjat is kaphat.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

8. Témakártyák

Adjunk minden tanítványunknak egy üres kártyát, és kérjük meg őket, hogy írjanak rá egy olyan témát, amelyről szívesen írnának. Ezután gyűjtsük össze a kártyákat egy dobozba vagy egy zacskóba, s mindennap húzzunk ki belőle egyet. Az lesz a hét, esetleg a nap témája, amelyről mindenkinek írnia kell. Természetesen másról is írhatnak a diákok, főleg abban az esetben, ha az adott témáról nincsenek ismereteik. A továbbiakban bemutatják a téma kiötlőjének az írásait. Mindeközben megtanulják, hogyan gondoljanak ki, ill. válasszanak különböző típusú, megírásra érdemes témákat, ráadásul a felmerült témákkal kapcsolatban is új gondolatokkal, információkkal ismerkednek meg.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

9. Fotóösszé

A feladat azzal kezdődik, hogy a gyerekeknek fotókat, képeket kell gyűjteniük egy szabadon választott témával kapcsolatban. Olyan képeket kell választaniuk, amelyek alkalmasak a téma bemutatására, kifejtésére, vagy egy történet elmondására. Ha elkészült a gyűjtemény, a diákok megvitatják, melyik kép miként kapcsolódik a témához, hogyan segíti annak kidolgozását. Ezt követően értelmes sorrendbe kell állítaniuk a képeket, majd nekiláthatnak a fogalmazás megírásának. Ajánlatos a feladat megoldását az írás folyamat alapú megközelítésére építve, csoportmunkában megszervezni.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

10. Verseljünk!

A verses forma változatossá teszi az informális tanulást, elősegíti a tanultak hosszú távú megőrzését, ösztönzi a belső képalkotást, előkészíti a leíró fogalmazások írását, aktív és kreatív viszonyulást vált ki a gyerekből saját anyanyelvével kapcsolatban, lehetővé teszi, hogy játszva, alkotó módon ismerkedjen anyanyelve lehetőségeivel, szépségeivel.

a) Alliterációs játék

Az alliterációs játék során először megadjuk a témát. Ez lehet egy tárgy, egy növény, állat, személy, hely stb. (Természetesen a gyerekek is választhatnak témát.) Ezután egy három szóból álló fürtöt kell a gyerekeknek

készíteni a témával kapcsolatban. Mind a három szónak ugyanazzal a betűvel kell kezdődnie. A fűrtökből aztán könnyen összeállítható egy-egy szabadvers.

Almák

Érett, édes, ép almák.

Formás, fényes, friss almák.

Harmatos, hersegő húsú almák.

Almák.

Linda Hoyt: Revisit, Reflect, Retell

b) Háromszavas versikék

Ez a technika jó ráhangolás a versírásra, különösen kicsi gyerekeknek vagy olyanoknak, akik nehéznek találják a versírást. Arra sarkallja a gyerekeket, hogy megfontoltan, körültekintően figyeljék meg a dolgokat, és válasszák meg a szavakat. Bármennyien játszhatják egyénileg, párban vagy csapatban.

A háromszavas versek bármennyi sorból állhatnak, de egy-egy sorban csak három szó lehet. A játék azzal kezdődik, hogy javasolunk egy témát (ez lehet egy évszak, egy napszak, egy természeti jelenség, egy állat, az utca stb.), vagy felmutatunk képet. Egy papírlapot vonalakkal vagy hajtogatással három részre osztunk, és a bal oldali oszlopba felírunk néhány dolgot, amelyek kapcsolatban vannak a témával, ill. a képpel (pl. Van Gogh egyik festményével), a középső oszlopban egy odaillo jelzővel bővítjük a főnevet, a harmadikban pedig egy igével „megmozdítjuk”, valahogy így:

hold	fényes hold	a fényes hold ragyog
fák	zöld fák	zöld fák hajladoznak
hegyek	kék hegyek	kék hegyek domborulnak
ég	csillagos ég	a csillagos ég szikrázik
templom	tornyos templom	tornyos templom ágaskodik
falú	álmós falú	álmós falú nyújtózik

Miután a gyerekek megismerkedtek a technikával, az alábbi lépésekben játszhatjuk:

1. A játékosok megkapják vagy kiválasztják a témát vagy a képet.
2. Adott idő – mondjuk 10 vagy 20 perc alatt – írniuk kell egy ötsoros (esetleg hosszabb) verset, amelynek sorai háromszavasak. Minden sorban kell, hogy legyen egy főnév, egy melléknév és egy ige.
3. Az idő letelte után felolvassák a verseket.
4. Megbeszéljük, kinek melyik tetszett leginkább, és miért.

Rober Fisher: Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni játékokkal. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000.

c) Rímtelen vers

Ez a fajta vers arra alkalmas, hogy a gyerekek másokkal kapcsolatos benyomásait, megfigyeléseiket, gondolataikat és érzéseiket fogalmazzák meg. A vers hőse éppúgy lehet a gyerekek által személyesen jól ismert, hozzájuk közel álló személy, mint valamelyik olvasmányuk szereplője. Az ötsoroshoz hasonlóan ez is kötött forma.

1. sor: Ide a kiválasztott személy nevét kell írni, esetleg utalva a korára.
2. sor: Írj néhány jellemző dolgot a külsejéről!
3. sor: Le kell másolni az 1. sort.
4. sor: Hogyan mozog az illető?
5. sor: Hogyan beszél?

6. sor: Megint az 1. sort kell leírni.
7. sor: Ide meg a 2. sort kell lemásolni.
8. sor: Fogalmazd meg, mint gondolsz versed hősről, hogyan érzel iránta!

Erik Bartling: Oktatás: mesterség és művészet. Anyanyelvi oktatás. Hogeschool van Amsterdam és IPABO Amsterdam, 1993. Kézirat

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

11. Írószeminárium

Az írószeminárium olyan eljárás, amely az írás folyamatalapú megközelítéséből ered. Ennek központi gondolata, hogy az írás folyamata során a szövegalkotó egy gondolatból kiindulva, azt fokozatosan kibontva, gazdagítva és strukturálva közli mondanivalóját az olvasóval. Az írás a gondolatok tisztázásának és kifejezésének, valamint az író és az olvasó közötti kapcsolat kiépítésének eszköze.

A szöveg különböző fázisokban alakul ki. Ezek: a tervezés, a piszkozat megírása és az átdolgozás. A megjelentetésre kerülő művek még két további szakaszon is keresztülmennek: a szerkesztésen és a közreadáson.

Az írószeminárium keretében a gyerekek megtanulják, hogyan hozzanak létre igényes írásokat személyes mondanójukkal kapcsolatban. Rendszeresen lehetőséget kapnak arra, hogy számukra fontos, érdekes témákról komolyan, valódi közönség számára írjanak. Eleinte természetesen a narratív szövegek állnak a középpontban, később előtérbe kerülhetnek más műfajok is. Az írások kapcsolódhatnak az aktuálisan tanulmányozott témákhoz, tananyaghoz is.

A módszer bevezetésének lépései a következők:

1. *A témák előkészítése.* A tanító felkészül különböző olyan témákból, amelyek számára érdekesek, eseményeket mondanak el, ugyanakkor érzéseket, érzelmeket is involválnak, s amelyekkel kapcsolatosan a gyerekeknek is lehetnek élményeik, tapasztalataik.
2. *A témák bemutatása.* A tanító bemutatja a gyerekeknek a kiválasztott 4-5 témát úgy, hogy a táblára, csomagolópapírra vagy írásvetítő-fóliára írja őket. Elmagyarázza a diákoknak, hogy ő maga és a gyerekek is rövid írásokat fognak készíteni egy kiválasztott témában.
3. *Interjú a tanítóval.* A tanító megkéri a gyerekeket, hogy segítsenek neki a témaválasztásban, mégpedig úgy, hogy kérdéseket tesznek fel neki az egyes témákkal kapcsolatban. Miközben a tanító válaszol a kérdésekre, világossá teheti a diákok számára, miért érdekesebb egyik téma a másikkal, pl. újszerűsége, aktualitása, érdekessége, esetleg kezelhetősége okán.
4. *A diákok témái.* A tanító megkéri a gyerekeket, hogy készítsenek listát négy-öt, számukra érdekes, fontos témáról.
5. *A tanulók interjút készítenek egymással.* Miután mindenki elkészítette a listáját 4-5 perc alatt, a gyerekek párban megbeszélnek felsorolt témáikat ahhoz hasonlóan, ahogy korábban a tanítóval tették. Így minden gyerek társa segítségével választhatja ki azt a témát, amelyik a listájáról a legérdekesebbnek, legígéretesebbnek látszik.
6. *Készítsünk fürtábrát!* A tanító fürtábrát készít saját témája részleteiről: a tábla közepére rajzolt körbe írja témáját, ezt követően a téma köré újabb körökbe az altémákat, azok köré pedig a további altémákat. A felmerült gondolatok közti kapcsolatokat összekötő vonalakkal jelzi.
7. *A gyerekek interjút készítenek a tanító fürtábrájával kapcsolatban.* A tanító megkéri a gyerekeket, hogy tegyenek fel kérdéseket az általa feltüntetett részletekkel kapcsolatban, valamint arról, hogy ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz, vagyis: segítsenek kibontani a történetet. Célszerű a fürtábrán egyértelműen megjelölni, mi az, amiről majd feltétlenül írni kell.
8. *A résztvevők fürtábrát készítenek és meginterjúvolják egymást.* Ebben a szakaszban az a gyerek feladata, hogy gondolkodjon saját kiválasztott témájukról, és készítsenek egy fürtábrát a témával asszociált gondolataik felhasználásával. 7-8 perc után hagyják abba az írást, és párokban készítsenek interjút egymás fürtábrájával kapcsolatban. Miután megbeszéltek egymással a részleteket, jelöljék meg fürtábráik legfontosabb, legérdekesebb részeit.

9. *Mindenki írni kezd.* Mielőtt a gyerekek – s természetesen a tanító is – írni kezdene, el kell magyaráznia, hogy amit most írnak, csak az első szövegváltozat, piszkozat, amin majd még lehet változtatni. Írjanak tehát bátran a témájukról kb. 15-20 percig. Fontos arra is felhívni a gyerekek figyelmét, hogy lehetőleg csak minden második sorba írjanak, éppen a későbbi javítások, kiegészítések lehetővé tétele céljából. A tanító és néhány gyerek írjon fóliára!
10. *A tanító bemutat egy piszkozatot.* Ez lehet a tanítóé, de valamelyik fóliára író diáké is. Olyan munkára van szükség, amely valódi gondolatokat fejez ki, ugyanakkor szerkesztési hibát tartalmaz (hiányt, kitérülést, gondolatismétlést stb.), esetleg szóhasználata nem elég pontos, nyelvezete nem elég színes stb. A tanító kivetíti a szöveget, s megkérdezi a diákokat, hogy mi tetszik nekik benne. Majd felkéri őket: segítsenek javítani, jobbítani a szöveget. (Érdeemes időt szánni arra is, hogy a pozitív, segítő és a negatív, elbátortalanító megjegyzések közti különbségeket megvitassuk. Pozitív pl. nem csak a dicsérő megállapítás lehet, hanem egy olyan kérdés is, amelyik valamely zavaros, homályos részletre világít rá, hasznos lehet azon részlet vagy részesetek kiemelése, amelyekkel kapcsolatban több információra vagy pontosabb megfogalmazásra volna szükség.) Ebben a fázisban kell világossá tennünk a szerző kulcsszerepét is. Mások megoszthatják vele benyomásaikat, s ezek igen értékesek lehetnek a szerző számára, ám a változtatásokról való döntés mindig az író feladata.
11. *A diákok bemutatják egymásnak piszkozatukat.* A párok megbeszélik egymással írásait, és észrevételeket, megjegyzéseket fűznek társuk fogalmazásához. Először a tartalomra reflektálnak. Elmondják, mi tetszett legjobban. Utána azt vizsgálják, hogy a szöveg mely részei lehetnének világosabbak vagy szemléletesebbek. A szerzők a javításokat, kiegészítéseket az üresen hagyott sorokba írják.
12. *Átdolgozás.* Mindenki ír újabb 15 percig, és elkészíti a második szövegváltozatot, vagyis átdolgozza piszkozatát, felhasználva a páros megbeszélésen elhangzottakat.
13. *Felolvasás a falnak.* Minden tanuló hangosan felolvassa írását a „falnak”, s eközben arra figyel, hogy mit kellene megváltoztatnia, mit kellene átírnia, esetleg kihagynia, hogy mondandója érthetőbb, hatásosabb legyen. (Azáltal, hogy hallja is, amit leírt, az író könnyebben reflektálja szövegét az olvasó szemszögéből.)
14. *Szerkesztés.* Ebben a fázisban alakítjuk ki az írásmű végleges szerkezetét (pl. törlésekkel, betoldásokkal), javítjuk a nyelvi, stilisztikai és helyesírási hibákat, s elkészítjük a végső szövegváltozatot. Az ún. korrektúraolvasás tevékenységeit is tanítani kell: szemléltetni a különböző típusú hibákat, és bemutatni a javítás módjait. Szempontsor megadásával is segíthetjük a gyerekeket a korrekcióban. A korrektúraolvasás szempontjai a következők lehetnek:
- Minden szót helyesen írtam le? (A gyerekeknek meg kell jelölnie azokat a szavakat, amelyeknek leírásában bizonytalan, majd néhányat meg kell néznie a szótárban.)
 - Minden mondat teljes gondolatot fejez ki? Világosan kifejezi azt?
 - Előfordulnak-e a szövegben túlságosan bőbeszédű részek, túlzásúfolt mondatok?
 - Minden mondatot megfelelő mondatvégi írásjellel zártam?
 - Minden mondatot nagy kezdőbetűvel kezdtem?
 - Máshol is használtam nagybetűket, ahol kellett?
 - Helyesen használtam a különböző írásjeleket (pl. vesszőt, gondolatjelet stb.)?
 - Tagoltam a fogalmazásomat?
 - Beljebb kezdtem minden bekezdést?
- A gyerekek elvégzik a szükségesnek ítélt változtatásokat, majd letisztazzák fogalmazásukat.
15. *Felolvasás a szerző székéből.* A szerző széke egy, az osztályterem egy központi helyére állított szék, amelybe ülve az önként jelentkezők felolvassák írásukat az egész osztálynak. A tanító előre felhívja a diákok figyelmét arra, hogy a felolvasás után reagálniuk kell a hallottakra: megemlíteni valamit, ami különösen tetszett a szövegben, kérdést feltenni stb. Akár több önkéntes is publikálhatja ilyen módon a fogalmazását.

Az írószeminárium módszerének alkalmazása akkor a legeredményesebb, ha:

- a gyerekek rendszeresen kapnak lehetőséget az írásra,
- őket érdeklő témákról írhatnak,
- mintákat, modelleket tárunk eléjük (tanító, társak, szépírók),
- kialakítjuk az írásművek átdolgozásának szokását,

- a tanító megteremti annak a lehetőségét, hogy diákjai többfajta témáról és műfajban írjanak,
- megteremtjük a felolvasás lehetőségét,
- az osztályban jó a légkör, a tanulók bátran bemutathatják egymásnak írásait.

Miután a gyerekek megismerkedtek az írószeminárium fő lépéseivel, annak rendszeres alkalmazására és lebonyolítására többféle megoldás kínálkozik. Az egyik változat szerint az óra, esetleg foglalkozás fő egységei a következők:

1. „Ki hol tart?”-megbeszélés
2. minióra
3. írás
4. eszmecsere
5. bemutatás

Az egyes fázisok időtartama 45 perces órát tekintve nagyjából a következő lehet:

- óraindító megbeszélés: 2–3 perc
- minióra: 5–8 perc
- írás: 15–20 perc
- eszmecsere: 10–12 perc
- bemutatás: 5–8 perc.

Az óra annak *megbeszélésével* kezdődik, hogy ki milyen témán dolgozik, hol tart éppen. Könnyen lehet, hogy míg egyesek már írásuk átdolgozásán vagy épp kiadásra való előkészítésén dolgoznak, mások még az első változatot írják. Jó, ha diákok listát vezetnek a megírásra váró vagy arra alkalmas témákról. Ugyanakkor a tanítónak is készen kell állnia, hogy ötlettel szolgáljon, ha a diáknak semmiféle elképzelése nem lenne. Az órát indító megbeszélés 2-3 percet vehet igénybe.

A *minióra* rövid (5–8 perces) tanítási aktus, melynek célja valamely releváns szövegalkotási vagy kommunikációs norma, műfaji, szerkesztési, nyelvi, stilisztikai ismeret tudatosítása vagy aktualizálása, az írásfolyamat különböző fázisaiban elvégzendő teendők tisztázása, bemutatása stb. Általában a következő mozzanatokból áll:

1. A tanító felvet egy olyan kérdést vagy problémát, amely a legtöbb diák írásában fellelhető. Pl. hogy sokszor említenek lényegtelen mozzanatot, vagy éppen ellenkezőleg: kihagynak valamit, ami a megértés szempontjából fontos; szűkszavú és nem elég hatásos a bevezetés stb.
2. A tanító szemlélteti az adott problémát, ill. a probléma helyes megoldását. (Bemutatja például, hogyan írhatnak új, jobb bevezetést egy külön papírlapra, s hogyan rögzíthetik azt tűzőgéppel a korábbi bevezetés fölé.)
3. A következő lépésben a diákok párokba rendeződnek, és megvizsgálják, hogy az általuk éppen az idő tájt írt szövegben megtalálható-e a tanító szemléltette probléma.
4. A tanító újabb szempontokat ad egy olyan listához, amelyet a diákok maguk előtt tarthatnak munkájuk átdolgozása vagy a korrektúraolvasás alatt. A diákeszmecserek és az önellenőrzés szempontrendszer között vannak olyanok, amelyek csak akkor telítődnek meg jelentéssel a gyerekek számára, ha tanítóik miniórák keretében értelmezték őket.

Az *írásra* legalább 15 percet kell biztosítani. Ez idő alatt csendnek kell lennie a teremben. Jó, ha a tanító is ír az első 5 percben, ezzel is hozzájárulva a nyugodt egyéni munkához szükséges légkör kialakításához. A következő 10 percben a tanító a gyerekek között sétál, és segíti őket írás közben. Először azokhoz megy oda, akikről úgy látja: nehézséggel küszködnek. A tanulók ebben a szakaszban többféle dolgot is tehetnek:

- újabb témát írhatnak a témalistájukhoz,
- új témán gondolkozhatnak,
- új piszkozatba kezhetnek,
- javíthatják piszkozatukat, kiegészíthetik azt,
- képeket készíthetnek, rajzolhatnak a szövegükhöz,

- foglalkozhatnak a szerkesztés, korrektúraolvasás tevékenységeivel (pl. aláhúzzhatják, javíthatják a hibásan írt szavakat stb.),
- átolvashatják addig elkészített szövegeiket, hogy eldöntsék, melyiket fejlesztik tovább, ill. adják közre.

Az *eszmecserét* szervezhetjük az egész osztály számára, egy diákkal, egy párral vagy egy kiscsoporttal, de az is lehet, hogy a diákok párban vagy kiscsoportban egymással vitatják meg gondolataikat, elképzeléseiket. Az eszmecserén nem kell feltétlenül minden diáknak részt venni. Aki akarja, tovább dolgozhat az írásán.

Alapvetően kétféle eszmecserére kerülhet sor: tanító-diák és diák-diák eszmecserére. Amikor a tanítók diákjaikkal cserélnék eszmét, nemcsak céljaik tisztázásában és a sikeres írásban segítik őket, hanem modellként is szolgálnak számukra a tekintetben: hogyan tehetnek fel segítő, bátorító kérdéseket, amelyek révén nehézséggel küzdő társaikat támogathatják. Ehhez olyan kérdéseket kell a tanítóknak feltenniük, amelyek magukból a gyerekekből hozzák elő a megfelelő választ. Mindig tiszteletben kell tartani a diákok „szerzői öntudatát” írásukkal kapcsolatban.

Kérdések a tanár által irányított eszmecseréhez

Bevezető kérdések

- Mondj valamit az írásodról!
- Miért éppen erre a témára esett a választásod?
- Mit változtattál a piszkozatodhoz képest?
- Milyen problémáid voltak vagy vannak a témával kapcsolatban?
- Milyen kérdéseid vannak a számomra?

A tartalommal foglalkozó kérdések

- Hány történet rejtőzik az írásodban: egy vagy több?
- Magyarázd el, hogyan illik a cím az írásodhoz!
- Mi a legfontosabb dolog, amit (ebben a részben) el akarsz mondani?
- Hová akarsz „kilyukadni”?
- Elég információ áll rendelkezésedre?
- Tudnál erről többet is mondani?
- Minden fontos mozzanatot, történést, gondolatot leírtál? Nem hiányzik valami?
- Hogyan jutottál erre a gondolatra/következtetésre?
- Ez a rész nem eléggé világos a számomra. Elmondanád, mit értettél alatta?
- Leírnád ezt nekem?
- Elégedett vagy a bevezetéssel és a befejezéssel?
- Mivel ragadja meg a bevezetés az olvasó figyelmét?
- Kapcsolódnak-e egymáshoz a fő részek?

A személyes hangvétellel, a stílussal foglalkozó kérdések

- Hogyan hangzik az írásod felolvasva?
- Karikázd be a legérdekesebb, legizgalmasabb részt!
- Mutasd meg azt a helyet, amelyből meg tudom állapítani, hogy te írtad ezt a szöveget!
- El tudnád ezt mondani máshogy?
- Ez a legmegfelelőbb szó?

A továbblépést segítő kérdések (piszkozat esetén)

- Mi lesz a következő lépés?
- Mit gondolsz, hogyan javíthatnál a szövegeden?
- Mi olyan jó, hogy érdemes lenne továbbfejleszteni?

Az önreflexiót segítő kérdések:

- Mit tanultál ebből az írásodból, ill. ennek megírása során?
- Milyennek értékeled ezt a fogalmazásodat a többihez képest? Miért?
- Van valami új, amit ebben az írásban próbáltál ki először?

A diákeszmecseréket – a tanítói modellezésen túl – célszerű valamiféle útmutatóval és szempontrendszerrel is segíteni. Az előbbi a következő utasításokat tartalmazhatja:

1. Olvasd fel a vázlatodat a társadnak!
2. Hagyd, hogy a párod elmondja, mire emlékszik leginkább az általad felolvasottakból, mi volt szerinte érdekes vagy jó.
3. Olvasd fel ismét a vázlatodat, de ezúttal kérd meg a társad, hogy figyeljen valamelyik eszmecserékérdésre vagy másra!
4. Hagyd, hogy a párod kifejtse a véleményét, meglátásait a megadott kérdéssel, szemponttal kapcsolatban. Ezekről függetlenül is tehet értékes javaslatokat, észrevételeket. Hallgasd figyelemmel!
5. Ne feledd, hogy te vagy a szerző. Lehet, hogy mások javaslatai hasznosak, lehet, hogy nem. Csak azokon a részeken változtass, amelyekről úgy érzed, valóban rászorulnak a módosításra.

Néhány lehetséges kérdés a diák-diák eszmecseréhez

- Hallgasd figyelemmel a bevezetést! Mire számíatsz a bevezetés alapján? Érdekesnek találsz? Hogyan javíthatnák rajta?
- Mit gondolsz, vannak olyan helyek a szövegben, ahol szerinted pontosabbnak kellene lennem, vagy részletesebben kellene leírnom valamit? Hol?
- Van-e olyan rész a szövegben, amit zavarosnak, érthetetlennek találsz? Melyik az?
- Nem vagyok túl bőbeszédű? Van-e olyan rész, amit rövidebben, frappánsabban is megírhatnék? Hol?
- Van-e olyan dolog, személy, hely vagy esemény, amelyet nehéz elképzelni? Melyek ezek?
- Logikus sorrendben következnek-e a fogalmazásomban a mondatok és a bekezdések? Ha nem, hol kellene változtatnom?
- Vannak-e olyan helyek vagy pontok, ahol bővebben kellene szólnom érzéseimről, gondolataimról? Melyek ezek?
- Nem térek el a tárgytól?
- Jó a befejezés? Ha nem, hogyan javíthatnák rajta?
- Illik a cím a szöveghez?

A *bemutató*sra az óra utolsó részében kerül sor. Azokat a diákokat célszerű ösztönözni a bemutatásra, akiknek a pizkozata már előrehaladott állapotban van, akik érdekes témát választottak, illetve akiknek írása már közreadásra kész. Minden alkalommal más-más tanuló ismertesse a munkáját, mivel egyszerre csak néhány (2-3) diákra kerülhet sor. Esetenként több időt szánhatunk a bemutatásra annak érdekében, hogy egy meghatározott időn belül minden gyerekre sor kerüljön.

Kur Meredith, Jeannie Steele, Charles Temple: Írószeminárium: az önkifejezéstől az írásbeli érvelésig. Az RWCT-projekt számára készült tankönyv VII.

12. Változatok a tervezésre

Fürtábra

A fürtábra olyan grafikai szervező, amely különböző gondolatok, információk, résztémák kapcsolatrendszerét szemlélteti egy-egy fogalommal, témával kapcsolatban. Az írófelület közepére egy kört rajzolunk, s beleírjuk a témát megjelenítő fogalmat vagy kifejezést, majd újabb körökbe le kell írni mindazokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek az adott fogalommal kapcsolatban felidéződnek. Az asszociációkat tartalmazó köröket egy-egy vonallal kapcsoljuk a központi fogalomhoz. A felmerült gondolatok közti kapcsolatokat is jelezzük egy-egy vonallal.

Meredith, Kurt – Steel, Jeannie – Temple, Charles: A teljes tantervre kiterjeszhető kritikai gondolkodás elméleti kerete. Az RWCT-projekt számára készült tankönyv I.

Listakészítés

A cél, hogy összegyűjtsük egy adott témával kapcsolatos gondolatainkat, felsorolásszerűen rögzítsük őket. Arra kell törekedni, hogy viszonylag rövid idő (pl. 5-10 perc) alatt minél több információt rögzítsünk. Ez a technika tehát elsősorban az anyaggyűjtést szolgálja, de nem csak azt. Hiszen miután láthatóvá lesz, hogy mi a mondandója a diáknak, lehetővé válik a gondolatok kapcsolódásának, összefüggéseinek felismerése, esetleges hiányzó információk pótlása; mindez pedig már a szöveg felépítését készíti elő.

Meredith, Kurt – Steel, Jeannie – Temple, Charles: A teljes tantervre kiterjeszhető kritikai gondolkodás elméleti kerete. Az RWCT-projekt számára készült tankönyv I.

Némajáték

Ezt a módszert Winkler Márta elsősorban a fogalmazástanítás alapozására használja. A lényege, hogy néhány gyerek a tanítóval együtt bemutat egy rövid, ám néma jelenetet, amit előzetesen megbeszélnek. A többieknek az a feladatuk, hogy meséeljék el a lehető legpontosabban, mi is történt.

A mozdulatsor megfejtése mindenki számára izgalmas feladvány, s még a kevésbé bátrakat is megszólalásra ösztönzi. Olykor kisebb viták is keletkeznek, mert egy-egy mozdulatot a nézők másképp értelmeznek. A jelenet előadói végül ismertetik az általuk eljátszott szituációt, s eldöntik, ki állt legközelebb annak megfejtéséhez. Erre azonban csak akkor kerül sor, ha már alaposan megbeszéltek a különböző értelmezéseket.

Gyorsan születnek új és újabb ötletek, így néhány játék után teljesen a gyerekekre lehet bízni, hogy kitalálják az eljátszandó jelenetet. Néhány hét alatt mindenkire sor kerülhet, s ez idő alatt kialakul a gyerekekben a megszólalás igénye is, s maguk kéri, hogy lehessen beszélni játék közben. A tanító fő feladata ezek után az értékelés, a reflexió elősegítése, felhívja a figyelmet a fontos gondolatokra, mozdulatokra, párbeszédre, ösztönzi a történet minél pontosabb és színesebb szóbeli megfogalmazását. Mindez jól előkészíti a különböző történetek, események írásbeli megfogalmazását is, hiszen a tisztázott, megbeszélte jelentekeket le is írhatják a gyerekek.

Winkler Márta: Kinek kaloda, kinek fészek. SHL Hungary Kft., Budapest, 2001

Újságírói kérdések

A papír bal oldalára szélesebb margót kell húzni, s a következő kérdéseket felírni egymás alá: Ki? Mit? (Azaz mit csinált?) Hol? Mikor? Hogyan? Miért? Ezt követően minden egyes kérdésen el kell gondolkodni, s az ötleteket lejegyezni.

www.unc.edu/depts/wcweb/faculty-resources

Történettérkép

Nemcsak az olvasott történetek összefoglalására alkalmas technika, hanem áltelt vagy kitalált történetek megtervezésére is. Segíti a gyerekeket az elbeszélő fogalmazások elemeinek, tényezőinek összegyűjtésében, összefüggéseik átgondolásában. A következő sorokat kell a gyerekeknek kitölteniük:

Helyszín:

Idő:

Szereplők:

Mi a probléma?

1. fontos esemény:

2. fontos esemény:

3. fontos esemény:

4. fontos esemény:

Megoldás?

Macon, James M. – Bewell, Diane – Vogt, MaryEllen: Responses to Literature. International Reading Association 1998.

13. Változatok a piszkozat megírására

Alternatív bevezetések

Az a feladat, hogy legalább három különböző bevezetést írjon a gyerek. A társsal vagy a tanítóval való eszmecsere segíthet eldönteni, melyik a legérdekesebb, legígéretesebb, melyiket érdemes választani vagy továbbfejleszteni.

www.unc.edu/depts/wcweb/faculty-resources

Kezdd a legkönnyebbel!

Sokaknak a bevezetés megírása a legnehezebb. Hosszan töprengenek rajta, egyik ötletet a másik után elvetve, s közben nem haladnak a munkával. Érdemes azt tanácsolni ilyenkor, hogy kezdjék mondandójuk azon részével, amiről azt gondolják, hogy a legkönnyebb megfogalmazniuk. Az írás folyamatában később is beugorhat egy jó ötlet az indításra.

www.unc.edu/depts/wcweb/faculty-resources

Végy egy képet!

Ez a technika elsősorban a leírás gyakorlására hasznos, különösen abból a szempontból, hogy elősegíti annak tudatosítását, mire is kell figyelni az átdolgozás során, miért is kell a leírást pontosabbá, teljesebbé tenni. Vigyünk be az osztályba egy adott témával kapcsolatban több képet, esetleg levelezőlapot pl. állatokról, tárgyakról, épületekről, tájakról! Adjunk minden gyereknek egyet! Kérjük meg őket, hogy írjanak egy bekezdést a képről úgy, hogy az olvasó könnyen azonosítsa, melyikről szól! Majd tegyük ki az összes képet, ill. képeslapot jól látható helyre! A diákok felolvassák írásukat, és társaik reakcióiból számukra is nyilvánvalóvá válik, hogy sikerült-e jól leírniuk a képet. Ha nem, fontos megbeszélni, hogy miért nem, mi hiányzott, mivel tehető pontosabbá a leírás az átdolgozás során.

Culham, Ruth: 6+1 Traits for Revision. www.teacher.scholastic.com

14. Változatok a közreadásra

Az írásk bemutatása, közreadása nagyban elősegíti, hogy kialakuljon a gyerekekben a szerzőség tudata. A megosztás módzatai a következők lehetnek: hangos felolvasás egy társnak, kiscsoportnak, az osztálynak, osztályrendezvényen a szülőknek, iskolai rendezvényen még tágabb közönségnek; a felolvasás rögzítése magnókazettára, videofelvétel készítése; az írás elhelyezése a falújságon, publikálása az osztály vagy az iskola újságjában, esetleg valamelyik helyi újságban; előadása bábokkal, dramatizálva, hangjátékként stb. Sokan szívesebben olvassák fel írásukat, ha mikrofonba beszélhetnek, mintha éppen rádióközvetítés lenne; vagy ha egy tévéadás kontextusát teremtjük meg. Az ehhez szükséges tévékészüléket elkészíthetjük egy nagyméretű papírdobozból, amelynek egyik oldalát eltávolítjuk, hogy a gyerekek bele tudjanak bújni, egy másik oldalán pedig kivágjuk a képernyő helyét (Lovas Emma ötlete). Természetesen megfelel a célra a paravánszerű megoldás is.

www.teach-nology.com/ideas/subject/writing

15. Osztályújság

A gyerekek által készített írásk számára valódi kommunikációs funkciót és keretet biztosító módszer, technika. Kiválóan alkalmas a differenciálásra is. A különböző műfajú szövegek létrehozásának leggyümölcsözőbb kerete lehet az osztályújság számainak elkészítése.

Eredetét tekintve Freinet-technika. Freinet alapötlete az volt, hogy az újságot az osztályban található nyomdával kell előállítani, mert így a gyerekek egy teljes munkafolyamattal ismerkedhetnek meg, amit esetleg későbbi életükben is tudnak majd hasznosítani. Az írógép, a stencil, majd a számítógép korában a hangsúly a szövegek megalkotására, létrehozására helyeződött át.

Az osztályújság létrehozását és kiadását akár a tanító, akár a gyerekek is kezdeményezhetik. A lényeg, hogy közös ügy legyen, és semmiképpen sem kötelező penzum. Az újságban sokféle műfajú szöveg megjelenhet: mese, hír, hirdetés, beszámoló, riport, könyvismertetés, cikk stb. Bármiről lehet írni, az a fő, hogy érdekelje a többieket is, és jól legyen megírva. A téma lehet egyéni vagy közösségi élmény (Ez történt...), valamilyen érdekes

dolog, jelenség, hír, amiről a gyerek az idő tájt olvasott vagy hallott (Tudod-e? rovat), iskolai rendezvények, az adott időszak ünnepei, szokásai. Bekerülhet az újságba egy-egy jól sikerült órai munka is. A tanító segítheti a gyerekeket a pizkozatok átnézésével, javítási javaslatokkal.

Évente több alkalommal is megjelentethető az osztályújság, változó, kötetlen terjedelemben. Tetszés szerint fénymásolható, terjeszthető. Legnagyobb értéke, hogy valóban arról szólhat, ami a gyerekek életében fontos és érdekes volt az adott időszakban.

Galambos Rita: A Freinet-pedagógia Magyarországon. In: Pukánszky Béla – Zsolnai Anikó (szerk.): Pedagógiák az ezredfordulón. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Szontagh Tamásné: Osztályújság az alsó tagozaton. A tanító. 2000/8. sz.

16. Osztályok közötti levelezés

A Freinet-pedagógia egyik fontos alapelve, hogy a gyerekek változatos módokon, többoldalú kommunikáció révén jussanak ismeretekhez, tapasztalatokhoz és élményekhez. Ennek egyik módja az, ha az osztályközösség egésze vagy a tanulók egyénileg leveleznek más iskola tanulóival. Ez a másik iskola lehet egy másik – s lehetőleg más típusú – településen, esetleg külföldön, a levelezés folyhat a gyerekek anyanyelvén, de idegen nyelven is.

A gyerekek megoszthatják egymással projektjeik eredményeit, és beszámolhatnak levelezőpartnereiknek saját lakóhelyük vagy tágabb környezetük nevezetességeiről, növény- és állatvilágáról, kultúrájáról stb.

Galambos Rita: A Freinet-pedagógia Magyarországon. In: Pukánszky Béla – Zsolnai Anikó (szerk.): Pedagógiák az ezredfordulón. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.